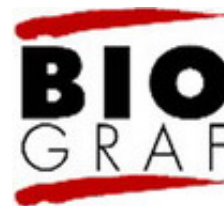

Když věci vracejí úder

Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia"

Bruno Latour

Překlad: Zdeněk Konopásek

Abstrakt:

When things strike back: A possible contribution of "science studies" to the social sciences

The contribution of the field of science and technology studies (STS) to mainstream sociology has so far been slim because of a misunderstanding about what it means to provide a social explanation of a piece of science or of an artefact. The type of explanation possible for religion, art or popular culture no longer works in the case of hard science or technology. This does not mean, it is argued, that science and technology escapes sociological explanation, but that a deep redescription of what is a social explanation is in order. Once this misunderstanding has been clarified, it becomes interesting to measure up the challenge raised by STS to the usual epistemologies social sciences believed necessary for their undertakings. The social sciences imitate the natural sciences in a way that render them unable to profit from the type of objectivity found in the natural sciences. It is argued that by following the STS lead, social sciences may start to imitate the natural sciences in a very different fashion. Once the meanings of "social" and of "science" are reconfigured, the definition of what a "social science" is and what it can do in the political arena is considered. Again it is not by imitating the philosophers of science[a]s ideas of what is a natural science that sociology can be made politically relevant.

Přeloženo z originálu:

LATOUR, B. (2002): When things strike back: A possible contribution of "science studies" to the social sciences. *British Journal of Sociology*, 51 (1): 107-123

Citujte takto:

LATOUR, B. (2002): Když věci vracejí úder: Co mohou sociálním vědám přinést "vědní studia". *Biograf* (29): 41 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=2901>

Biograf

Časopis
(nejen) pro
biografickou a reflexivní
sociologii

ISSN 1211-5770
Reg. pod č. MK ČR E 8364

Biograf aktuálně vychází dvakrát ročně v tištěné verzi i jako online časopis. Publikuje empirické, metodologické i teoretické příspěvky věnované kvalitativnímu výzkumu.

E-mail:
casopis@biograf.org
Website:
<http://www.biograf.org>

Rok 2002, číslo 29

TEXTY

© Časopis Biograf 2002

1.
Už jsem zapomněl, který ze slavných filozofů to byl, kdo žertem říkával, že se sociálními vědami je všechno naprosto v pořádku – až na dvě slůvka: „sociální“ a „vědy“.[1] Ačkoli příchod milénia nemá žádný hlubší význam (leđa pro křesťany, pro které představuje významnou událost v historii Spásy) a ačkoli z hlediska mladých sociálních věd, které nikdy nemusely slavit výročí větší než několik málo století, jsou tisícovky let nepřiměřeně dlouhá doba, rok 2000 i tak nabízí dobrou příležitost opět uvažovat o základním nároku sociálních věd, totiž být vědami o sociální.

2.
Je na to teď zvlášť vhodná chvíle, neboť jedna malá sociologická disciplína zvaná „studia vědy a technologií“ (*science and technology studies*, STS) právě během posledního čtvrtstoletí trochu osvětlila povahu přírodních věd a zároveň zpochybnila naši představu o tom, co je to „společnost“. Dnes se tedy lze ve světle téhle sociologie přírodních a sociálních věd nanovo tázat, co vlastně sociální vědy jsou. Jaké plodné oblasti zkoumání by se tím do budoucna mohly otevřít? To není úplně snadné odhadnout, protože dosud vedly STS asi takový způsob života jako první savci v době, kdy se po Zemi potulovali dinosauři. Skrývali se tehdy v okrajových enklávách a čekali na lepší časy, aby se pak rozšířili na celou řadu nových území. I když nečekám žádnou kometu, která by vyhladila dnešní Velká Zvířata (a ani v ni nedoufám), je podle mne jasné, že STS získají v křehké ekologii sociálních věd nějaké zřetelnější místo teprve spolu s tím, jak pro to pár tradičních Velkých Problémů uvolní prostor. STS však nejsou moc vidět, takže není zrovna snadné jejich příspěvek k hlavnímu proudu sociologického myšlení uchopit (jako úvod do problému viz [Jasanoff, Markle, Peterson a Pinch 1995](#); jako čítanku [Biagoli 1999](#); a [Knorr-Cetina 1999](#) jako nedávný důležitý příspěvek).

3.
Podle oficiálního výkladu přispěly STS k „sociálnímu vysvětlení“ jevů, které se dosud pro sociologii zdály nepodstatné, protože vůbec nespádaly do sociální sféry – totiž k vysvětlení hmotných jsoucen, efektivit a objektivit. Práce sociologů tradičně začíná a končí u témat, která jsou vymezena jako „sociální“. Když třeba cyklista spadne z kola, protože najel na kámen, nemají k tomu sociální vědci podle vlastních slov co říct. Sociální věda se stává možnou pouze ve chvíli, kdy na scénu vstoupí policista, milenec, pojišťovací agent nebo Dobrý Samaritán, protože potom už před sebou nemáme pouze nějaký příčinný sled výskytů toho či onoho, ale také navzájem zřetězené a sociálně smysluplné události. Ne tak ovšem pro představitele STS, kteří považují za sociologicky zajímavé a empiricky analyzovatelné takové věci jako třeba mechanismy jízdniho kola ([Bijker 1995](#)), dláždění cest, geologii skal, fyziologii zranění a tak dále, a to aniž by přitom od hranice mezi materiálními věcmi a společnostmi odvozovali nějakou dělbu práce mezi přírodními a sociálními vědami. Ačkoli o této vyrovnanosti (nebo „symetrii“, jak se tomu v hantýrce říká) probíhají v našem oboru vášnivé spory, panuje v STS naprostá shoda o tom, že je důležité *rozšiřovat* výzkumný program sociálních věd *mimo* oblast toho všeho, co bylo dosud považováno za „sociální“ ([Bloor 1991 \[1976\]](#); [Law 1986](#)).

4.
Při příležitosti změny letopočtu (tak jak ho počítáme v rozvinutějších a bohatších společnostech) se tedy chci věnovat této otázce: co pro běžnou praxi sociálních věd takové rozšíření pozornosti na přírodní jevy znamená?

Selhání je to nejlepší, co se nám mohlo stát

5.
První nesnáze se týká překročení hranice sociálního, což je předpokladem pro to, abychom mohli přírodní a materiální objekty nějak uchopit. Situaci se pokusím vystihnout následujícím paradoxem. Jestliže se nějaké sociální vysvětlení přírodních věd a technologií povede, pak zároveň selhává, a ohrožuje tak i zbytek sociálních věd. Pokud ale na takové vysvětlování rezignujeme,

zbydou nám pro studium sice možná zajímavé, ale zároveň natolik povrchní otázky, že se pak jen těžko můžeme cítit jako opravdoví vědci: v takovém případě totiž míjíme cíl našeho zájmu. V obou případech se STS jeví pro sociální vědy jako osudové. Než se v další části tohoto textu obrátím k pozitivnímu, i když asi trochu překvapivému příspěvku STS, chci výše uvedený paradox zevrubněji probrat.

6.

Co by podle středního proudu sociálních věd mohlo znamenat, když nějaký přírodní fenomén sociálně vysvětlujeme? Podle mnohých tak ukazujeme, že kvark, mikrob, termodynamický zákon, inerciální naváděcí soustava, atakdále, nejsou tím, čím se zdají být, totiž nespornými objektivními jsoucny okolní přírody, ale spíš jakýmisi obaly něčeho jiného – něčeho, co skrývají, vyjadřují, lámou nebo maskují. V tradici sociálních věd toto „něco jiné“ nevyhnutelně odkazuje k nějakým sociálním funkcím nebo sociálním činitelům. Poskytnout sociální vysvětlení tedy znamená, že se někomu nakonec podaří *nahradiť* daný objekt náležející přírodě *nějakým jiným* objektem, který přísluší ke společnosti, přičemž ten lze ukázat jako pravou podstatu toho prvního (viz **Hacking 1999**, jehož práce vyniká jasností výkladu).

7.

Tato výzkumná strategie by měla fungovat, neboť se – jak sociologové věří – osvědčila v paradigmatickém případě náboženství, který sehrál důležitou úlohu, když se v 19. století sociálněvědní disciplíny rodily. Tehdy se sociologové snadno přesvědčili, že k vysvětlení rituálů, vyznání, zjevení či zázraků, tj. transcendentních objektů, jimž aktéři připisují původ nějakého dění, stačí *nahradiť* (jakkoli složité to může být) obsahy těchto objektů funkcemi společnosti, jež jsou danými objekty jak skrývány, tak ztělesňovány. Takovým objektům se říkalo fetiše, tedy zástupné objekty, které zaujímají místo něčeho jiného (viz genealogii v **Pietz 1985**). Jakmile bylo dosaženo *substituace* falešných objektů víry pravdivými objekty společnosti, nebylo už třeba v náboženství vidět nic jiného než mocenské poměry ve společnosti, které jsou náboženstvím tak účinně zastírány i vyjadřovány. Když proto naši kolegové slyší, že existuje podobor, který se zabývá vědou a technologiemi, dovedou si představit leda to, že se jeho protagonisté pokoušejí s materialitou a objektivitou udělat totéž, co se kdysi provedlo s náboženstvím a později i s mnoha dalšími předměty studia, jako třeba s populární kulturou, médií, politikou, uměním, právem, rodem atd. Vypadá to, jako by stačilo změnit předmět naší pozornosti: místo toho, na co se mylně zaměřují samotní aktéři, musíme se soustředit na skutečný objekt, jehož původ je ve společnosti.

8.

S jedinou výhradou, samozřejmě: podobnou náhradu nelze jen tak přijmout, zabýváme-li se tématem, které *samo* není jako *všechny* ostatní předměty studia sociálních věd – tedy zabýváme-li se vědou, objektivitou, univerzalitou. To proto, že tehdy se nejedná jenom o něco, na co shlížíme, abychom to vysvětlili, ale také o něco, k čemu *vzhlížíme* jako *krozhodujícím* zdroji všeho vysvětlování.

9.

S vědou, říkají, (a to samo o sobě je snad nejprůkaznější vyznání) nelze zacházet tak lehce jako se vším ostatním (jako by snad byli připraveni se vším ostatním zacházet lehce!), neboť věda spočívá u kořene toho, co obnáší být sociálním vědcem, a je jedinou věcí, které má smysl obětovat život: věděním o základech sociálna.

10.

Co by tedy mohlo být vřele uvítáno jako rozšíření projektu sociálních věd do další, nové oblasti (STS připojující se ke studiu náboženství, tříd, města, rodu atd.), se proto rychle stalo otráveným pohárem, který každý slušný sociální vědec raději odmítne a vůbec nejraději je, když mu ho nikdo ani nenabízí. Těmto rozpakům není těžké porozumět. O kvalitě svých vlastních vysvětlení sociální vědci hluboko ve svých srdcích pochybují, a to natolik, že by dost neradi, kdyby se i s nimi samotnými zacházelo způsobem, jenž mají za zhoubný pro všechny ostatní předměty studia! Odtud se vlastně bere past reflexivity, tak dobře analyzovaná v rámci STS (**Woolgar 1988**). Můžeme

sociologizovat všechno (včetně sociálních věd), ale pouze pokud nesociologizujeme vědy přírodní. Proč? Protože vysvětlit něco sociálně pro mnoho sociologů znamená daný objekt zničit – odhalit falešná mínění, která o něm obyčejní lidé mají, a poté nahradit tento idol nějakým opravdovým objektem vědy; nebo ukázat, že takové nahrazení není možné, protože jistá dávka ne zcela naivní iluze či falešného vědomí je nezbytná, aby nebyl ohrožen sociální pořádek (Bourdieu, Wacquant 1992).

11.

Tento samozřejmý předpoklad ohledně běžného *modus operandi* sociálního vědce znervózní každého, kdo se dostane k nějaké literatuře z oblasti STS. Pokud jsou sami sociální vědci přesvědčeni, že sociální vysvětlení likviduje svůj objekt, co by se asi stalo, kdybychom tomuto krajnímu postupu vystavili přírodní vědy? Nevytratily by se tak jako náboženství? Ba hůř: kdyby přírodní vědy podstoupily tuto substituční dietu, jak dlouho bychom pak byli schopni udržet objektivitu sociálních věd? Nedojde pak na známou představu Revoluce požírající své vlastní děti a nestaneme se svědky toho, jak se celý chrám (přírodní nebo sociální) vědy rozpadá? Ba ještě hůř: jestliže vysvětlit něco sociálně znamená, že nahradíme objekt víry nějakou sociální funkcí, samotné základy osvícenství by v důsledku toho spočinuly výhradně a cele na nepevných ramenech sociálních vědců, jejichž úkolem by potom bylo poskytovat nevyvratitelné poznatky o společnosti, schopné zaujmout místo nejenom Boha (hračka, ne?), ale stejně tak i přírodních zákonů. Opravdu jsou sociální vědci na takovou výzvu připraveni? A jestliže ne, jestliže je jejich vědění slabé, jak potom uvést do chodu modernistický projekt, který v zájmu lidské emancipace vyžaduje absolutní základ nesporné objektivity, jímž lze masu popohnat k činu? To vše jsou otázky, které se probírají v rámci tzv. válek o vědu. Jestli STS hrozí vypustit takového Džina z lahve, tak to tu lahev raději zase rychle zašpuntujeme, a fofrem! Pokud STS chtějí rozšířit projekt sociálních věd *na* Rozum, jako by tak zašly až příliš daleko – kamsi *za* rozum!

12.

A jsme u toho, proč byl příspěvek STS k hlavnímu proudu sociálně-vědního bádání tak omezený: STS měly vždycky špatnou pověst. Jakmile se v téhle oblasti pustíte do práce, okamžitě vás zavalí nesmírné filozofické problémy, které jsou s vašimi případovými studii spojovány. Třebaže se zabýváte tak nevinnými tématy jako jsou matematické důkazy, neurotransmitery, statistická metoda Monte Carlo nebo projekt automatizované podzemní dráhy, střílejí po vás „relativismem“, „nesouměřitelností“, „subjektivismem“, „postmodernismem“. I za tím nejnevinnějším terénním výzkumem se vždycky skrývá nějaké rozeklané čertovo kopýtko. Zatímco není problém ukázat, že Rembrandt spekuloval na burze (se svými díly) docela jako nějaký výkonný předseda malého výrobního podniku, že cargo kultury jsou výrazem hluboké koloniální frustrace a že třídní zájmy a cosi jako „specifická profilace nabídky“ poznamenávají každý okamžik kariéry *homo academicus*, promítne-li se třeba Britské Impérium do fyziky Lorda Kelvina (Smith a Wise 1989), neřkuli celý imperialismus do vytváření našich představ o primátech (Haraway 1989), rozvíří to vždycky malý skandál. Vypadá to, jako by společnost a socialita v těchto tématech – a jenom v nich – stěží hledala uplatnění.

13.

Tváří v tvář takovým nesnázím nemůže badatele na poli STS zachránit vůbec nic. Nemůže ani zkoušet hrát na jistotu, neboť běžně chápané „sociální vysvětlení“ má ještě druhou vlastnost: když už objekt studia zrovna neničí, tak ho docela pomíjí! Ostražitý sociální vědec by mohl vznést otázku, proč to, co STS říkají o vědecké praxi, nevztáhnout pouze na úzce vymezenou oblast sociálního – tak, jak to v padesátých letech velmi rozumně dělali někdejší zakladatelé (Merton 1973) „sociologie vědců a techniků“ (v protikladu k „sociologii vědy a technologií“). Všechny nesnáze by se rázem vypařily. Ano, přesně tak, to je právě ten problém: všechno by se dočista vypařilo, včetně cíle a smyslu sociálních věd. Jistě, kdybychom obecně předpokládali, že sociální vysvětlení se mají omezit na ty prvky, které v oblasti techniky, a snad i vědy náležejí říši sociální (mocenské vztahy, legitimita, ideologie, sklony, peníze a určité rozložení symbolického kapitálu), vyhnuli bychom se všem skandálům. Jakmile by sociální vědy narazily na nějaký „tvrdý objekt“, a

to i kdyby šlo o ty nejpovrchnější otázky fyziky, matematiky, neurologie nebo etologie, musely by to podle téhle logiky *vzdát*. Samozřejmě, přestali bychom pak mít starosti s přijetím STS jako *bona fide* oboru sociálních věd; jenže takové vykastrování studií vědy a technologií by zároveň ukázalo, že vysvětlovat *cokoli* sociálně znamená totéž co omezit se na to, co *není* objektivní, ale *pouze* sociální. Do salónů sociálních věd bychom byli přijati pouze za podmínky, že bychom přestali vysvětlovat to, co nás opravdu zajímá. V sociologii faktů a přírodních věd se zkrátka vyjevuje v plném světle všechno to, co nebylo vidět v ostatních oblastech sociálně-vědného zkoumání, kde sociální stránky problému jako by plně vyčerpávaly vše, co jde o té či oné věci vědět.

14.

Dilema, kterým jsem otevřel tento oddíl, se nyní ukazuje se vší silou. Jsou-li tvrzení STS nestoudně domýšlivá, pak jako by rozbíjela základy veškeré vědy, přírodní i sociální; avšak jsou-li tato tvrzení skromná a umírněná, rozbíjejí samotnou představu sociálního vysvětlování čehokoli, co se nachází mimo oblast sociálna. Když se v rámci STS podaří něco sociálně vysvětlit, pak je toto vysvětlení odsouzeno k nezdaru – nebo přinejmenším k tomu, aby jako Samson zahynulo pod kameny chrámu, s nímž pošetile otrásl. Sociální vědci mají asi koneckonců pravdu, když se nechtějí zaplést do takového bádání, které rozvrací vědeckost veškerých věd tím, že je sociálně vysvětluje. Když ovšem „sociální vysvětlování“ selže, ostatní sociální vědci, kteří také povrchně vysvětlují jevy, jejichž skutečná podstata jim navždy uniká (ať už jde o náboženství, módu, populární kulturu, umění, třídy nebo UFO), se z toho mohou leda radovat!

15.

Pouhá přítomnost STS vede k tomu, že se zbytek sociálních věd musí přihlásit k hluboce zakořeněnému přesvědčení o vlastní vědeckosti. Jestliže přírodním vědám provedete to, co tak účinně provádíme s ostatními předměty výzkumu, pak je prostě odstřelíte; a to je tak nebezpečné, že se to obrátí proti vám. Nebo, a to je druhá možnost, pokud budete s přírodními vědami zacházet podobně jako s některými dalšími oblastmi studia, pak vlastně o nic nejde, neboť se to nebude týkat těch důležitých stránek věci, které nejsou „sociální“. A v takovém případě se to proti vám obrátí taky, protože je pak hezky vidět, že když sociální vědci tvrdí, že něco pochopili, ponechali přitom stranou *podstatu věci* dané věci! Buď prostě zničí to, co studují, anebo ignorují, o co se opravdu jedná (viz pozoruhodný případ historie umění v [Hennion 1993](#)). Není divu, že sociologové středního proudu sotva kdy čtou práce z oboru STS. Naštěstí (pro sociální vědy obecně a pro STS zvláště) a navzdory tomu, co tvrdí někteří představitelé STS a většina jejich odpůrců, posláním tohoto oboru *nikdy* nebylo sociálně vysvětlit přírodní vědy. Avšak že se to na případě některých nových „tvrďších“ objektů přeci jen zkušelo, a přitom nezdařilo, mělo svůj velký smysl. Tyto neúspěšné pokusy totiž pomohly odhalit, co je v nepořádku s představou sociálního vysvětlování obecně (viz polemiku o těchto věcech v [Pickering 1992](#)). S odkazem na evangelickou metaforu, která při příležitosti milénia není tak úplně od věci, proto mohu prohlásit, že když se STS nepodařilo přírodní vědy vysvětlit, bylo to vlastně „šťastné selhání“, *felix culpa*. A tento původní hřích dává sociálním vědám příležitost dobrat se jiného uspořádání tím, že osvěžuje význam oněch dvou slov – „sociální“ a „věda“.

Jak napodobit přírodní vědy

16.

Pokud jde o odolnost přírodních objektů vůči sociálním vysvětlením, můžeme udělat dva protichůdné závěry: konzervativní a troufalý. Ten konzervativní říká, že pokus „sociálně vysvětlovat“ přírodu byl odsouzen k neúspěchu, protože fakta prostě překračují hranice sociálního řádu. Takové je většinové mínění mezi filozofy vědy a mezi mnoha „bojovníky za vědu“. Sám ovšem spolu s několika kolegy-filozofy, sociology a antropology zastávám jiný názor, podle něhož ono „šťastné selhání“ pomohlo ukázat obecný rys *veškerých* objektů, a sice že ty jsou natolik specifické, že je prostě ničím jiným, za co údajně zaskakují, nahrazovat nelze.

17.

Tato „jedinečná přiměřenost“, kterou tak usilovně prosazovali etnometodologové, je velmi obecným principem, který přísně zapovídá použití nějaké další věci, například sociální funkce, k vysvětlení trvalosti, nepoddajnosti či zatvrzelosti daného místa či uspořádání. To je nesmírně důležité pravidlo. Pokud jako sociologové opustíme představu, že lze – řekněme – druhý termodynamický zákon nahradit nějakým sociálním faktorem, který je tímto zákonem „vyjádřen“, pak se totéž možná týká i všech dalších objektů, které se pokoušíme vysvětlovat. I ty se vzpírají tomu, aby pouze zastupovaly něco jiného, a je docela jedno, jestli se jedná o zákraky (Claverie 1990), módu, rod, umění, nebo o mechanismus rotoru či chemický vzorec. Příspěvek STS k sociálním vědám spočívá právě v tomhle. Poté, co sociologové prodělali zkoušku ohněm, když se „sociálně“ pokoušeli vysvětlit samu podstatu toho, co není sociální, a spálili se přitom, volají po jiné definici objektu (Thévenot 1996, Pickering 1995). Tento příspěvek by byl ovšem okamžitě ztracen, kdybychom objekty nanovo začali rozdělovat do dvou hromádek, na *fetiš*e (které je možné, ba nutné vidět jako „pouhé sociální konstrukce“, protože jsou měkké) a *fakta* (která z definice unikají jakýmkoli sociálním vysvětlením, protože jsou tvrdá) (Latour 1996c). Navrhl jsem tedy novotvar „faktis“, který by nám zbytečnost takové dichotomie neustále připomínal (viz Latour 1999b, kap. 9; a jako karikaturu opačného přístupu viz Searle 1998).

18.

Nová uctivost vůči jedinečné přiměřenosti objektů má pro sociální vědy dva důsledky – jeden ve vztahu k pojmu společnosti a druhý ve vztahu k otázce, co by vlastně mělo být napodobováno, když se sociální vědci snaží napodobovat přírodní vědy.

19.

První bod mohu přejít rychle, protože problematizací společnosti jako explanačního zdroje se v tomto čísle zabývá několik dalších autorů (viz Urry, Beck, Castells). [2] Během let se stalo zřejmé, že existence společnosti je součástí problému, nikoli jeho řešení. „Společnost“ je třeba skládat dohromady, dělat, konstruovat, ustavovat, udržovat a shromažďovat. Nelze ji už chápat jako skrytou příčinu toho či onoho – příčinu, kterou můžeme vždycky zmobilizovat, abychom vysvětlili existenci a stabilitu nějakého jednání či chování (porozumění této mobilizaci je jinak jádrem systematického úsilí tzv. teorie sítí-aktérů – viz Callon a Latour 1981, Law 1993). Šíření pojmu jako síť (Callon 1992) a toky (Mol a Law 1994) naznačuje rostoucí pochyby o pojmu jakési všezahrnující společnosti. V jistém smyslu jsme svědky toho, jak se stoletým odstupem triumfuje Gabriel Tarde nad Emilem Durkheimem: společnost nevysvětluje nic, ale musí být vysvětlena (Tarde 1999a, 1999b). A jestli má být objasněna, pak nevyhnutelně skrze přítomnost mnoha dalších malých věcí, které nejsou sociální od přírody, ale spíš v tom smyslu, že jsou nějak navzájem *asociovány*, sdruženy.

20.

Přídavné jméno „sociální“ z tohoto hlediska neoznačuje nějakou podstatu, ani nějakou oblast skutečnosti (například ve vztahu k realitě přírodní, technické nebo ekonomické), ale způsob, kterým se shluky všeho možného navzájem vážou dohromady, kterým se jeden typ jsoucna *překládá* do jiného typu jsoucna (překlad tu znamená něco z principu jiného než nahrazení: Callon 1986, Latour 1988). Studium technologií má pro sociální vědy obrovský význam proto, že kupříkladu ukázalo, kolik rysů někdejší společnosti – trvanlivost, rozpínavost, velikost, mobilita – bylo ve skutečnosti dáno schopností různých artefaktů budovat (doslova, ne metaforicky) sociální řád (Latour 1996a), a to včetně neslavně proslulého rozhodování mezi aktérem a strukturou (Latour 1996b). Tyto artefakty společnost „nereflektují“, jako kdyby tato „reflektovaná“ společnost existovala někde jinde a byla tvořená něčím jiným. Socialitu v mnoha ohledech utvářejí právě tyto artefakty (Latour a Lemonnier 1994). Totéž platí pro rozsáhlou literaturu z oblasti vědních studií sociálních věd. Ani demografie, ekonomie, účetnictví, politika a ovšem různé sociologie samotné nejsou přeci tím, co prostě studuje společnost, ale tím, co jí dává život, existenci a viditelnost (o tom více později). Staré znavené téma sociální konstrukce je tak postaveno na hlavu, neboť vědci nyní tráví čas tím, že ukazují součásti a přísady, jimiž je udržován

nějaký trvanlivější pořádek. Co bývalo příčinou, je nyní dočasným výsledkem. Společnost se nesesává ze sociálních funkcí a činitelů. A zájem o to „sociální“ nesměruje ke společnosti jako k tomu, co vysvětluje a objasňuje (Strum a Latour 1987).

21.

Druhá stránka věci, totiž vymezení vědy, je méně známá. A protože by mohla ještě lépe objasnit definici „sociálního“, budu se jí věnovat podrobněji (v následující části hodně vycházím ze Stengers 1996; viz též uvedení v angličtině: Stengers 1997b). Napodobování přírodních věd sociálními vědami bylo dosud komedií plnou omylů.

22.

Aniž by kdy vůči přírodním objektům uplatnili svoje vlastní nástroje a plní důvěry v to, co filozofové vědy a někteří vědci říkají o „vědecké metodě“, jsou sociální vědci ochromeni „závistí vůči fyzice“. Představují si, že značná převaha přírodních vědců spočívá v tom, že pracují s objekty, které naprosto ovládají a kontrolují. Takže když potom studují sociální skutečnosti, snaží se obvykle hledat takové situace, které jim tyto mytické podmínky přírodních věd co nejvíc připomínají. Soustředí se na situace, ve kterých nezaujatý vědec jakoby přehlíží objektivní jsoucna, jež podle své vůle ovládá a která může vysvětlit přísně kauzálními vztahy. Jiní sociální vědci však ke hře nápodoby přistupují jinak. Trvají na tom, že sociální témata vyžadují jiný typ vědeckosti – vědeckost hermeneutickou a interpretativní, která je naprosto odlišná od té, kterou si žádá chemie, fyzika nebo geologie (ponechávám stranou ty badatele, kteří se vzdali jakékoli naděje, že by vůbec dělali nějakou sociální vědu). Jestliže zkrátka studujeme sociální subjekty, měli bychom prý přírodní vědce napodobovat buď co nejvíc, anebo co nejmíň. Problém je ale v tom, že obě stanoviska, jak to kvantitativní, tak to interpretativní (můžeme-li se pro tuto chvíli oprostít od mnoha jemných rozdílů v jednotlivých pozicích), přijímají takový oficiální pohled na přírodní vědy, který byl typický pro období před nástupem STS.

23.

Model hodný následování sociálními vědami se podstatně mění, pokud vynaložíme trochu energie na prostudování STS literatury pojednávající o vědecké praxi tak, jak se odehrává v laboratořích a mnoha institucích, které historici, antropologové nebo sociologové dopodrobna studovali. Tedy alespoň pokud tuto literaturu bere člověk takovou, jaká je – jako literaturu nabízející něco jiného než sociální vysvětlení zkoumaného jevu (najdou se ovšem i takoví sociologové vědy, kteří by se mnou v tomto ohledu nesouhlasili – viz Bloor 1999 a moje odpověď Latour 1999a).

24.

Kontrola, nestranost, pospolitost a nezaujatost nejsou pro zmiňovaná laboratorní uspořádání těmi nejcharakterističtějšími znaky. Ne že by přírodovědci a inženýři byli straničtí, tendenční, sobečtí, svárliví a zaujatí, ačkoli i tohle všechno k věci patří; spíš jde o to, že objektivita, se kterou pracují, je zcela jiného založení. Objektivita totiž neodkazuje k nějaké zvláštní kvalitě mysli, k vnitřnímu rozpoložení spravedlnosti a čestnosti, ale spíš k přítomnosti objektů, které byly „uschopněny“ k tomu, aby namítaly, aby protestovaly, aby se ohrazovaly... aby *objektovaly*[3] vůči tomu, co se o nich vykládá (viz nádherné příklady v Rheinberger 1997). Laboratorní pokus je vzácné, drahé, místně omezené a uměle vytvořené uspořádání, v němž se objekty mohou stát významnými a důležitými pro to, co o nich vědci prohlašují (tato realistická sociální filozofie vědy je doširoka rozvinuta v Latour 1999b). Laboratoř (v širokém slova smyslu) není tím nejlepším případem pro studium naprostého oddělení subjektivity a objektivity, naopak: právě tam totiž, díky umělé a lokální povaze toho místa (tedy vůbec ne této povaze navzdory), lze dosáhnout nejvyššího stupně důvěrného spojení mezi slovy a věcmi. Ano, věci lze učinit jazykově významnými, relevantními. Takové situace však není snadné nalézt. Jsou tak neobvyklé, neřkuli zázračné, že vyvinout nějaký nový protokol, navrhnout nový nástroj, objevit postup, zkoušku, fintu, pokus, které takovou situaci vytvářejí, je často hodno Nobelovy ceny. Vlastně není nic těžšího než toto: zařídit, aby objekty kladly námítky („objektovaly“) vůči výroky, které se jich týkají.

25.

Když kvantitativní sociální vědci napodobují přírodní vědy, dost paradoxně se přitom vyhýbají právě těm rysům, jež by jejich disciplíně dodaly punc objektivnosti. A tento paradox se ještě prohloubí, když si uvědomíme, že interpretativní přístupy zatracují přírodní vědy přesně pro ten hřích, který vůbec nepáchají, totiž kvůli tomu, že prý se svými objekty zacházejí jako s „pouhými věcmi“! Kdyby jenom sociální vědci uměli zacházet se svými subjekty se stejnými ohledy a se stejnou vážností, jako to se svými objekty dělají přírodovědci, mohli bychom si povzdychnout (příklady z pomezí oblasti studia primátů viz [Strum a Fedigan 2000](#)). Jak výstižně v případě psychologie ukázaly Stengers (1997a) a Despret (1999), celé to nedorozumění je založené na předpokladu neznámé struktury. Jejich argumentace sice zprvu vypadá podivně, ale jakmile si na ni člověk zvykne, dává nakonec docela dobrý smysl.

26.

Aby dosáhli objektivnosti podle svých představ, pokoušejí se sociální vědci hledat případy, ve kterých mají jejich lidské subjekty co nejmenší sklon k ovlivňování výsledků. Jediné řešení jak toho dosáhnout je zařídit, aby si dotyčný subjekt neuvědomoval, co manipuluje jeho chování (tak jako v případě slavných Milgramových pokusů na téma skryté krutosti amerických studentů). Zatímco aktér je v zajetí sil, které si neuvědomuje, „zasvěcený“ je pouze vědec. Ten pak předkládá podle všeho spolehlivé, protože subjektivními reakcemi účastníků neposkvřené poznatky. Vědec je nezaujatý a subjekt je *bez zájmu* o to, co je z povahy věci neznámé. Pro vědu o lidech, která by ráda byla stejně tvrdá jako věda o přírodních objektech, vypadá takové uspořádání jako naprosto ideální. To proto, že v něm lidské subjekty nemají *žádný vliv* na to, co se o nich říká.

27.

Jenže ačkoli tohle chutná i voní jako tvrdá věda, jsou tyto všeobecně využitelné „vědecké metodologie“ falešnou a levnou imitací. Když se vrátíme k vymezení objektivnosti jako moci nějakého jsoucna klást námitky („objektovat“) vůči tomu, co se o něm říká, pochopíme proč. Jestliže totiž zrušíme vliv objektu na řeči, které se o něm vedou, jak kvantitativisté tak hrdě vyhlásují, ztrácíme zároveň objektivitu! Samozřejmě, mikrobům, elektronům nebo skalním trhlinám není třeba v případném zkreslování pokusů, ve kterých figurují, nijak bránit; to však ne proto, že by byly vědci beze zbytku ovládnuty, ale proto, že jsou naprosto *bez zájmu* o to, co se o nich lidští badatelé chystají prohlásit. Kvůli tomu ovšem ještě nejsou „pouhými objekty“. Naopak, tato jsoucna nebudou brát žádné ohledy a budou se bez skrupulí ohrazovat („objektovat“) vůči vědeckým tvrzením, budou se chovat krajně neukázněně: budou experimentu všelijak bránit, budou se ztrácet z dohledu, budou umírat, nebudou chtít opakovat, co už jednou provedly, nebo budou vyhazovat laboratoř do vzduchu. Přírodní objekty jsou přirozeně *nepoddajné*; že jsou ovládnuty, je to poslední, co by o nich vědec mohl říct. Ony se naopak vždycky vzpouzejí a krutě masakrují naše troufalé představy o tom, jak je dostaneme pod kontrolu. Jestliže při práci s lidskými subjekty potřebujeme mnohem víc obezřetnosti, není to kvůli tomu, že s lidmi nelze zacházet jako s „pouhými věcmi“, které postrádají intencionalitu, vědomí a schopnost reflexe (jak by to patrně viděli zastánci interpretativních přístupů); není tomu tak ani proto, jak si představují kvantitativisté, že by lidské subjekty mohly nepřipustně ovlivňovat výsledek zkoumání. Naopak, sociologické obezřetnosti je zapotřebí proto, aby studované lidské subjekty rychle *neztratily* svou nepoddajnost a aby se tedy *nezačaly úslužně podřizovat* tomu, co od nich badatelé čekají. Narozdíl od mikrobů a elektronů, které svou schopnost *klást námitky (to object)* nikdy neztrácejí, neboť sotva kdy získají na příslušných pokusech nějaký zájem (ty jsou příliš vzdálené jejich spádům, neřkuli zájmům), lidé se nechávají ovlivnit velmi snadno. Takže když je „bílá pláště“ požádají, aby svou vzpurnost a nepoddajnost obětovali ve jménu vyšších vědeckých cílů (jak to udělal Milgram ve své laboratoři, když prováděl pokusy, které dokázaly leda to, jak ošklivě je psycholog schopen mučit svoje studenty), dokonale hrají úlohu slabomyslných objektů.

28.

Kdyby se sociální vědci chtěli stát objektivnějšími, museli by hledat ony zřídka, drahé, místně omezené, ba zázračné situace, ve kterých subjekty jejich studia získávají co největší schopnost namítat (*to object*) proti tomu, co se o nich tvrdí, vzpoutat se protokolu a klást svoje vlastní otázky

svým vlastním způsobem – a nikoli tedy způsobem, který se hodí výzkumníkům, jejichž zájmy ti studovaní nemusejí v takových situacích sdílet! Teprve tehdy by se lidé v rukách sociálních vědců začali chovat stejně *zajímavě*, jako se chovají přírodní objekty v rukou přírodních vědců. Stačí si například porovnat předfeministickou sociologickou literaturu o ženách v domácnosti a o rodově podmíněných rolích s literaturou publikovanou poté, co feminismus většinu potenciálních respondentek vybavil vzpurností a nepoddajností: co uvidíme, je rozdíl mezi pseudo-objektivní vědou, která jako vědecká jen vypadala, a překvapivými nálezy týkajícími *segender*, které možná občas postrádají veškerou tu parádu přírodních věd, ale rozhodně jim nechybí jejich objektivita, jejich „vyobjektovanost“ (*objectivity*), totiž schopnost postrkovat nová jsoucna do dějiště, nechat je vznášet nové otázky jejich vlastním způsobem, a tlačít tak sociální a přírodní vědce k přebudování celé jejich intelektuální výbavy. Je to zkrátka přesně naopak, než myslí „bojovníci za vědu“: teprve když jsou objekty našeho studia zaujaté, aktivní, neposlušné, plně zaangažované v tom, co o nich druzí říkají, teprve tehdy to začíná vypadat, jako by ten či onen sociálně-vědný výzkum začal v dobrém, v nezvyklých maličkostech, napodobovat ty nejlepší z přírodních věd. (STS dělávají s objekty *svého* studia přesně tohle, nechávají je klást námitky [*to object*], a to pěkně nahlas!) Na zbytek sociálních věd, které vědu jen napodobují, ale objektivitu postrádají, raději zapomeňme.

29.

Tento argument (kterému říkám Despret-Stengersové šiboleť, protože se velmi rozmanitým způsobem táhne napříč disciplínami) nemá být žádnou obhajobou interpretativnějších či kvalitativních přístupů v sociálních vědách. Místo toho, aby stoupcí těchto přístupů bojovali proti tomu, jak přírodní vědy údajně zacházejí se vším jako s „pouhými objekty“, měli by svou energii věnovat objevování těch mimořádných a někdy nebezpečných situací, ve kterých ani intencionalita, ani vědomí, ani reflexivita nemají s lidskostí co dělat. Když se totiž sociální vědci zarputile dovolávají hermeneutických kruhů, snadno se přitom dostanou z kola ven – zanechávají za sebou bez povšimnutí bezpočet *ne-lidských* aktantů, tolik důležitých pro to, co dělá lidi lidmi. Neuvěřitelné množství práce, kterou hermeneutika věnuje tomu, aby navzájem odlišila lidi a věci, není o nic etičtější než bezostyšný apartheid, který káže: „žádní ne-lidé v téhle vědě!“... a nic na tom nemění pocit morální nadřazenosti vůči přírodním vědcům, které hermeneutici vždycky tak rádi obviňují z objektivizace subjektu (mnoho typů objektivit, se kterými se lze setkat v lékařském prostředí, pojednávají **Berg a Mol 1998**).

30.

Shrňme. Vidím to tak, že věci jsou nespravedlivě obviňovány z toho, že jsou jenom „věci“. Přesněji vzato, asi by se vyplatilo vrátit se k etymologii tohoto slova (v anglo-saských i románských jazycích), abychom si připomněli, že věc (*res* a *causa* v latině – viz **Thomas 1980**) také vždycky znamená *shromáždění* soudní povahy svolané k určitému tématu, *reus*, které může vést jak ke konfliktu, tak k souhlasu. STS nás po pár staletích modernismu tedy vrací zpátky k normální definici věcí jakožto jakýchsi shromáždění, asembláží, sešlostí, projednávání či dokonce parlamentů, přičemž tato definice nás tlačí k tomu, abychom hranice mezi přírodou a společností, mezi nevyhnutelností a svobodou, mezi příslušnými oblastmi přírodních a sociálních věd brali jako svérázné antropologické a historické výdobytky (**Latour 1993; Descola a Palsson 1996**). Člověk se zkrátka musí podívat na kterýkoli z kvazi-objektů, které dnes proplouvají novinovými stránkami (od geneticky modifikovaných organismů až po globální oteplování nebo internetovou ekonomiku), a přesvědčit se, že je možná ten nejvyšší čas, aby sociální a přírodní vědci zapomněli na to, co je rozděluje, a začali se společně zaobírat těmi „věcmi“, jejichž hybridní povaha je v praxi už dávno sjednotila.

31.

Téhle nové politické situaci, která může být vůči sociálním vědám příznivá, se chci věnovat nyní.

Přichází zlatý věk sociálních věd?

32.

Proč se sociální vědy pokoušely imitovat vědy přírodní tak nesmyslně? Zajímavou odpověď nabízí Bauman (1992), když líčí sociologa jako „zákonodárce“. Většina sociálních věd se před stoletím zrodila proto, aby po mnoha letech nesnesitelných občanských válek a revolučních střetů pomohla zkrátit procesy politiky. Kdybychom měli *už předem do jediného celku poskládanou* Společnost, jejíž existence by mohla objasňovat chování aktérů, kteří sami nevědí, co činí, a jejíž neznámá struktura by byla přístupná horlivým zrakům dobře vycvičených sociálních vědců, pak by bylo možné pustit se do obrovských projektů sociálního inženýrství přinášejících obecné dobro, aniž by se kvůli tomu muselo podstoupit pracné a bolestné budování obecně platných a užitečných věcí politickými prostředky. Dostáváme se tedy ke genealogii oné proslulé Společnosti, jejíž ústup je nyní pozorovatelný skoro všude, a to ani ne tak proto, že by byla vytlačována logikou sítí a globálních trhů, ale spíš kvůli tomu, že se stává něčím, co je politicky a vědecky skandální. Sen o sociologii jakožto zákonodárství (s jehož pomocí – resp. díky znalosti toho, co je Společnost, která lidi ovládá jako loutky – lze obcházet nemožně rozhádanou oblast politiky) formoval postupně, od Comta po Bourdieu, přes Durkheima a Parsonse, základní poslání většiny sociálních věd (snad s výjimkou školiček interpretativní sociologie, etnometodologie a symbolického interakcionismu, které Bauman řadí do jiné rodiny).

33.

V tomto podivném politickém snu o politických zkratkách lze nalézt nejenom pojem sociálního, který jsme museli probrat výše, ale také přemrštěný scientismus, který kritizujeme v průběhu celého textu.

34.

Když se sociální vědci pokoušejí najít nějakou skrytou strukturu, která aktéry proti jejich vůli „manipuluje“, cítí se povinni následovat přírodní vědce v jejich úžasném zvyku rozlišovat mezi primárními a sekundárními kvalitami (abychom použili staré, ale praktické filozofické pojmy). Primární kvality označují to opravdové, z čeho se příroda sestává – částice, struny, atomy, geny, podle disciplíny; sekundární kvality se týkají způsobů, jimiž lidé subjektivně ten samý svět reprezentují. Tento stůl například vypadá hnědý, vyleštěný a starobylý, nicméně ve skutečnosti se skládá z atomů a nějakého vakua. Tento počítač je ve skutečnosti sestaven z různých součástek a tranzistorů, ale pro nás je pouze uživatelsky příjemným rozhraním. Takový zdánlivě nevinný předěl je působivým politickým figlem. Společný svět je díky němu přístupný vědcům, ale neviditelný pro oči obyčejných smrtelníků. Jakkoli je to, co vidíme, žijeme a cítíme, subjektivně skutečné, je to zároveň naprosto nepodstatné, protože z takových věcí se univerzum neskládá. Když pak přijde čas pustit se do opravdové politické práce, totiž dohodnout, jaký že svět to vlastně dohromady máme, vědci mohou říct, že není co řešit, že *už je vše jasné*, protože všechny primární kvality jsou ztělesněním jediné Přírody. Zbývají ovšem sekundární kvality – jenže ty nás leda rozdělují na základě různých hledisek, která zastáváme... a ta jsou sice subjektivně důležitá, ale objektivně (v tradičním slova smyslu) nepodstatná. Takže to vypadá, že máme jednu přírodu a množství nesouměřitelných kultur (pro úplný výklad viz [Latour 1999c](#)).

35.

Nyní už tedy můžeme lépe pochopit mimořádné pokušení těch sociologů, kteří by rádi hráli úlohu zákonodárců, provést se Společností totéž, co (jak tito badatelé věří) provádějí s Přírodou přírodovědci. Místo aby Společnost skládali kousek po kousku nějakým pracným a náročným politickým postupem, představují si, že i Společnost má nějaké primární kvality, jako třeba ekonomické infrastruktury, mocenské vztahy, *epistémé*, nevědomí, strukturální tlaky, neviditelné ruce... záleží na tom, o kterou disciplínu jde; a tyto primární kvality mohou odhalovat sociální vědci. Dále předpokládají, že sami aktéři toho vědí o skutečných silách a činitelích sociálního života asi tolik, kolik já vím o atomární struktuře svého stolu. Když pak přijde na to, že se máme rozhodovat o podobě společně sdíleného světa, mohou tito sociologové říct:

36.

Pozdě, vy pitomci kultury! Společný svět už dávno máme, říkáme mu Společnost. Byl tu odjakživa, rozvinutý pod povrchem veškerých vašich záležitostí, dokonce i když jste ho neviděli. Jistě existují i nějaké vaše subjektivní dojmy a pocity, ale ty ve vztahu ke strohé realitě Společnosti neznamenaají ani ň. Nebo spíš cosi přeci jen znamenají: roušku iluzí, které nutně potřebujete, abyste mohli přežívat bez nazření oné strašné pravdy, kterou my, sociální vědci, tak jasně vidíme.

37.

Lze jít ale ještě dále, až k tomu, o čem modernisté sní jako o svém ideálu – ke snu, který byl událostmi nedávné doby, spolu s malým přispěním STS, rozmetán na kusy. Proč bychom nemohli využívat *oba* tradiční způsoby vytváření společného světa skrze obcházení politického procesu (tedy skrze Přírodu a skrze Společnost) současně? Přírodní vědci by pracovali s primárními kvalitami přírodního světa, zatímco sociální vědci by se zabývali stejnými kvalitami světa Společnosti. Jestliže by přírodovědci věděli, co vesmír ve skutečnosti je, mohli by zároveň všechny sekundární kvality prohlásit za iracionální, soukromé, subjektivní nebo kulturně přiměřené (seřazeno podle klesajícího stupně bojovnosti). Jestliže by na druhou stranu sociální vědci znali pravdu o Společnosti, mohli by veškeré podněty od samotných aktérů odmítat jako naprosto nesmyslné, subjektivní, soukromé, pokroucené, zvrácené, nedůležité nebo odpovídající dané kultuře (opět seřazeno podle klesající míry arogance). Žertovná poznámka, kterou jsem uvedl tento článek, tedy zřejmě pochází od docela rozumného filozofa. Sociální vědy jsou báječné, pochopitelně, až na slovo „vědy“ a slovo „sociální“, která mají obě v názvu. Jestliže totiž „sociální“ znamená Společnost a jestliže „vědy“ znamená vyhýbání se náležitému projednávání s poukazem na již existující dělení mezi primárními a sekundárními kvalitami (dělení, které sociálním a přírodním vědcům umožňuje zesměšňovat obyčejné lidi kvůli jejich údajné iracionalitě), pak sociální vědy nestojí za groš (nebo přinejmenším za euro).

38.

Sociální vědy by ovšem mohly hrát i docela jinou roli, pokud by se – částečně s přispěním STS – odhodlaly tuto dichotomii primárních a sekundárních kvalit (tedy to, co Whitehead [1920] nazývá „rozštěpením přírody“) opustit a vrátit se k „věcem“ v tom smyslu, jak byly vymezeny výše. Věci (nebo kvazi-objekty nebo rizika – je jedno, jak tomu říkáme) mají tu zvláštní vlastnost, že je *nelze* rozkládat na primární a sekundární kvality. Jsou příliš skutečné, aby byly nějakými reprezentacemi, a příliš sporné, neurčité, kolektivní, rozmanité a rozvratné, aby hrály úlohu pevných, odolných a nudných primárních kvalit, které vesmír obývají jednou provždy. Co mohou sociální, ale i přírodní vědy dělat, *jereprezentovat* lidem tyto věci se všemi jejich souvislostmi a v celé jejich neurčitosti. Před sedmdesáti lety přesně tohle navrhoval jako posláni sociálních věd v jednom ze svých nejdůležitějších příspěvků Dewey (1954 [1927]): nesnažit se určovat jakousi neznámou strukturu našeho konání (jako kdyby sociální vědec věděl *víc* než aktér), ale *re-reprezentovat* sociálně sobě samému... neboť ani „veřejnost“ (jak nazýval to, čemu bychom dnes říkali společnost rizika), ani sociální vědec nemohou s absolutní jistotou vědět, co vlastně zažíváme. Dobrá sociální věda není z tohoto hlediska taková, která se účastní hry na (pomyslnou) přírodovědu a která se pídí po infrastrukturách, ale spíš taková, která je schopná upravovat a blíže určovat představy, které o sobě veřejnost chová, a to *tak šikovně*, že při tom vytváří podmínky pro to, aby tyto reprezentace musely čelit co největšímu počtu *námitek, objekcí (objections)*. Tehdy by sociální vědy skutečně začaly napodobovat vědy přírodní. Nuže, „věci“ by se tak mohly vrátit tam, kam patří: na shromáždění zodpovědné za vytváření našeho společného světa, které bychom poprávu nazvali politikou (Latour 1999b, 1999c).

39.

Pokud takto po vzoru STS vymezíme program sociálních věd, ulevíme zároveň nekonečným debatám o tekutosti, diverzitě, mnohosti, fragmentaci a otevřenosti, které jsou pro dnešní rozpravu tolik příznačné (Castells 1996). Když už se totiž jednou vymaníme z modernistické představy Vědy a Společnosti, tak tedy rozhodně ne proto, abychom hned propadli postmodernímu vychvalování sítí, toků a útržků. „Nový duch kapitalismu“, abychom použili dost výmluvný výraz

(Boltanski a Chiapello 1999), by se z takového nietzchovského volání po mnohosti mohl leda radovat, avšak ve skutečnosti se jedná o totéž obcházení náležitých politických projednávání jako v situacích, kdy se dovoláváme rozpolcení příroda/společnost. Napřed modernistický projekt opustil postupné vytváření společného světa, protože podle něj tu vždy už nějaká Příroda a nějaká Společnost byla. A poté postmodernistická představa síťi vede k rezignaci na hledání společného světa. Jestliže bychom takhle – za zvuku polnice, která volá po jakýchsi stále více tékavých a rozptýlených trzích – nanovo zlehčovali sociální vědy, jenom bychom se dál motali mezi Skylou a Charybdou. K čemu by nám bylo, že jsme se dostali ze stínu totalitarismu, kdybychom zároveň upadli do globalizačního „globlábolení“? Vždyť „totální“ a „globální“ jsou jen dvě různá slova pro označení společného světa, který se uskutečňuje jakousi politickou zkratkou, tedy aniž by byl náležitě projednáván! Bereme-li „věci“ v tom smyslu, jaký získávají skrze skandální účinek, který STS mají na přírodní a sociální vědy, pak vidíme, že postrádají jednotu, kterou jim přisuzovali modernisté, a zároveň nemají ani tu neuchopitelnou mnohotvárnost, kterou by jim rádi přisoudili postmodernisté. Spíš mají podobu nejrůznějších uskupení, sešlostí a shromáždění, která očekávají „spravedlivý proces“, jež by jim *nakonec*, a ne hned ze začátku, dodal jejich jednotu.

Závěr

40.

Na různých místech tohoto článku jsem používal spíš pojem „sociální vědy“ než pojem „sociologie“. To nikoli z nějakého imperialistického povýšenectví, ale prostě proto, že každá sociální věda, *až na sociologii*, má mezi přírodními vědami nějaký svůj protějšek. Přesněji řečeno, každá sociální věda je v rámci svých oborových hranic konfrontována s otázkou, co je to „věc“. Pouze sociologie tomu až do příchodu STS unikala. Existuje fyzická a sociální geografie a fyzická a sociální (či kulturní) antropologie. Psychologie je rozčleněná do nesčetných vrstev, od elektrických impulzů v mozku, přes různé podoby lacanistických seancí na psychoanalytickém gauči, až po krysy, co běhají dokolečka. Lingvistika může uvnitř jediné katedry sahat od počítačově modelovaných řečových aktů, přes evoluční scénáře nebo etymologii, až po tvrdé jádro fonologie. Demografie si z povahy věci všímá těch nejsložitějších propleteností, ve kterých se mísí geny, pohlaví, statistiky, zvyky a morálka. Dokonce i ekonomie se vnitřně člení a zdůrazňuje buď naturalizaci trhů, nebo ekonomizaci přírody. V těchto oborech samozřejmě nepanuje žádná harmonická idyla. Každý z nich musí na jednom společném patře univerzitní budovy, v rámci jednoho vědeckého setkání, jednoho posudku nebo jediné přijímací komise neustále řešit tu hroznou otázku, jak různým způsobem mluvit o věcech.

41.

Existuje sice *sociální* sociologie, ale kde je nějaká *fyzická* sociologie? Sociobiologie se želbohu nepočítá, protože ta je vůči sociálním vědám až příliš bojovně naladěná a příliš nereflexivní, což jí brání produkovat politicky smysluplné „věci“. Spíš myslím, že by jakýmsi protějškem sociologie mohly být STS, které obor mohou udržovat v ostražitosti; které nutí ostatní kolegy pohroužené do „sociální“ či „symbolična“, aby se vážně vyrovnávali s nelehkým úkolem objasňovat objekty; které ostatní kolegy zavazují k tomu, aby čelili krajní hybridnosti svých témat; a které sociologii pomáhají více se připodobnit zbytku sociálních věd. Sociálno není žádná oblast, ale pouze jeden hlas ve shromážděních, která v rámci tohoto nového (velmi starého) politického fóra, při postupném skládání a vytváření společně sdíleného světa, dělají věci věcmi.

Poznámky

1) Redakce děkuje autorovi za svolení publikovat český překlad tohoto článku, který původně vyšel jako Bruno Latour (2002): When things strike back: A possible contribution of ‘science studies’ to the social sciences, *British Journal of Sociology*, 51 (1): 107-123.

2) Pozn. překladatele: Jde o zvláštní číslo *The British Journal of Sociology* z roku 2000, ve kterém

původně vyšel tento článek. Autor odkazuje k článkům Urry (2000), Beck (2000), Castells (2000), jejichž úplné bibliografické údaje jsem přidal do seznamu literatury na konci tohoto článku.

3) Pozn. překladatele: Abychom zachovali alespoň něco z kouzla původního výkladu, mohli bychom do češtiny uvést nové přejaté slovo, ne zrovna pěkný anglismus: objektovat. Pochází z anglického *to object*, což (jako sloveso) znamená mít námitky, protestovat, ohrazovat se. Mám za to, že když už jednou v češtině takřka zdomácnělo podstatné jméno objekt (anglicky *object*, což znamená předmět či věc), mohli bychom zkusmo a v zájmu "dobré věci" přibrat do páru i tenhle v originále stejně znějící slovesný tvar. Třeba bychom pak docela běžné slovo "objekt" nanovo a lépe pochopili.

Literatura

BAUMAN, Z. (1992): *Intimations of postmodernity*. London: Routledge

BECK, U. (2000): The cosmopolitan perspective: Sociology of the second age of modernity. *The British Journal of Sociology*, 51 (1): 79-105

BERG, M. / MOL, A.M. (1998): *Differences in medicine: Unraveling practices, techniques and bodies*. Durham: Duke University Press

BIAGIOLI, M., ed. (1999): *The science studies reader*. London: Routledge

BIJKER, W. (1995): *Of bicycles, bakelites, and bulbs: Towards a theory of sociotechnical change*. Cambridge, Mass: MIT Press

BLOOR, D. (1991 [1976]): *Knowledge and social imagery*. 2.vyd. s novou předmluvou. Chicago: University of Chicago Press

BLOOR, D. (1999): Anti-Latour. *Studies in History and Philosophy of Science*, 30 (1): 81-112

BOLTANSKI, L. / CHIAPPELLO, E. (1999): *Le nouvel esprit du capitalisme*. Paris: Gallimard

BOURDIEU, P. / WACQUANT, L. (1992): *An invitation to reflexive sociology*. Chicago: The University of Chicago Press

CALLON, M. (1986): Some elements of a sociology of translation: Domestication of the scallops and the fishermen of Saint Briec Bay. In: J. Law, ed.: *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* London: Routledge & Kegan Paul. Str. 196-233

CALLON, M. (1992): Techno-economic networks and irreversibility. In: J. Law, ed.: *A sociology of monsters: Essays on power, technology and domination*. London: Routledge. Str. 132-161

CALLON, M. / LATOUR, B. (1981): Unscrewing the big Leviathan: How actors macrostructure reality and how sociologists help them to do so? In: K. Knorr, A.V. Cicourel, eds.: *Advances in social theory and methodology: Toward an integration of micro- and macro-sociologies*. London: Routledge & Kegan Paul. Str. 277-303

CASTELLS, M. (1996): *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell

CASTELLS, M. (2000): Materials for an exploratory theory of the network society. *The British Journal of Sociology*, 51 (1): 5-24

CLAVERIE, E. (1990): La Vierge, le désordre, la critique. *Terrain*, 14: 60-75

DESCOLA, P. / PALSSON, G., eds. (1996): *Nature and society: Anthropological perspectives*.

London: Routledge

DESPERT, V. (1999): *Ces émotions qui nous fabriquent: Ethnopsychologie de l'authenticité*. Paris: Les empêcheurs de penser en rond

DEWEY, J. (1954 [1927]): *The public and its problems*. Athens: Ohio University Press

HACKING, I. (1999): *The social construction of what?* Cambridge, Mass: Harvard University Press

HARAWAY, D. (1989): *Primate visions: Gender, race and nature in the world of modern science*. London: Routledge and Kegan Paul

HENNION, A. (1993): *La passion musicale: Une sociologie de la médiation*. Paris: A.M. Métailié

JASANOFF, S. / MARKLE, G.E. / PETERSEN, J.C. / PINCH, T. (1995), eds.: *Handbook of science and technology studies*. London: Sage

KNORR-CETINA, K. (1999): *Epistemic cultures: How the sciences make knowledge*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

LATOUR, B. (1988): *The Pasteurization of France*. Cambridge Mass.: Harvard University Press

LATOUR, B. (1993): *We have never been modern*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

LATOUR, B. (1996a): *Aramis or the love of technology*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

LATOUR, B. (1996b): On interobjectivity – with discussion by Marc Berg, Michael Lynch and Yrjo Engelström. *Mind, Culture and Activity*, 3 (4): 228-245

LATOUR, B. (1996c): *Petite réflexion sur le culte moderne des dieux Faitiches*. Paris: Les Empêcheurs de Penser en Rond

LATOUR, B. (1999a): For Bloor and beyond – a response to David Bloor. *Studies in History and Philosophy of Science*, 30 (1): 113-129

LATOUR, B. (1999b): *Pandora's hope: Essays on the reality of science studies*. Cambridge, Mass: Harvard University Press

LATOUR, B. (1999c): *Politiques de la nature: Comment faire entrer la science en démocratie*. Paris: La Découverte

LATOUR, B. / LEMONNIER, P. (1994), eds.: *De la préhistoire aux missiles balistiques – l'intelligence sociale des techniques*. Paris: La Découverte

LAW, J. (1986), ed.: *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* Keele: Sociological Review Monograph

LAW, J. (1993): *Organizing modernity*. Oxford: Blackwell

LYNCH, M. (1994): *Scientific practice and ordinary action*. Cambridge: Cambridge University Press

MERTON, R.K. (1973): *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations*. Chicago: The University of Chicago Press

- MOL, A. / LAW, J. (1994): Regions, networks, and fluids: Anaemia and social topology. *Social Studies of Science*, 24 (4): 641-672
- PICKERING, A. (1992), ed.: *Science as practice and culture*. Chicago: Chicago University Press
- PICKERING, A. (1995): *The mangle of practice: Time, agency and science*. Chicago: The University of Chicago Press
- PIETZ, W. (1985): The problem of the fetish. *Res*, 9: 5-17
- RHEINBERGER, H.J. (1997): *Toward a history of epistemic things: Synthetizing proteins in the test tube*. Stanford: Stanford University Press
- SEARLE, J. (1998): *La construction de la réalité sociale*. Paris: Gallimard
- SMITH, C. / WISE, N. (1989): *Energy and empire: A biographical study of Lord Kelvin*. Cambridge: Cambridge University Press
- STENGERS, I. (1996): *Cosmopolitiques – Tome 1: la guerre des sciences*. Paris: La découverte-Les Empêcheurs de penser en rond
- STENGERS, I. (1997a): *Cosmopolitiques – Tome 7: pour en finir avec la tolérance*. Paris: La Découverte-Les Empêcheurs de penser en rond
- STENGERS, I. (1997b): *Power and invention – with a foreword by Bruno Latour „Stenger’s Shibboleth“*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- STRUM, S. / FEDIGAN, L. (2000), eds.: *Primate encounters*. Chicago: University of Chicago Press
- STRUM, S. / LATOUR, B. (1987): The meanings of social: From baboons to humans. *Information sur les Sciences Sociales/Social Science Information*, 26: 783-802
- TARDE, G. (1999a): *Les lois sociales*. Re-edice. Paris: Les empêcheurs de penser en rond
- TARDE, G. (1999b): *Monadologie et sociologie*. Re-edice. Paris: Les empêcheurs de penser en rond
- THÉVENOT, L. (1996): *A paved road to civilized beings? Moral treatments of the human attachments to creatures of nature and artifice*. Paris: Ecole des hautes études en sciences sociales
- THOMAS, Y. (1980): Res, chose et patrimoine (note sur le rapport sujet-objet en droit romain). *Archives de philosophie du droit*, 25: 413-426
- URRY, J. (2000): Mobile sociology. *The British Journal of Sociology*, 51 (1): 185-203
- WHITEHEAD, A. N. (1920): *Concept of nature*. Cambridge: Cambridge University Press
- WOOLGAR, S. (1988): *Knowledge and reflexivity: New frontiers in the sociology of science*. London: Sage

[nahoru]

Bruno Latour

Je filozof a sociolog vědy. Přednáší na École des mines v Paříži. Je autorem řady článků a několika knih z oblasti studií vědy a technologií. V širších kruzích se proslavil knihou *Nikdy jsme nebyli moderní* (1993), která už byla přeložena do patnácti jazyků. V poslední době publikoval například knihy *Pandorina naděje: Pojednání o realitě vědních studií* (1999) nebo *Politiky přírody: Jak demokratizovat vědy* (1999) a připravuje knihu založenou na etnografickém výzkumu jednoho z francouzských nejvyšších soudů. Je spolu-kurátorem výstavy *Ikonotřesk: Zobrazovací války ve vědě, náboženství a umění* (Karlsruhe, Německo).

Působíště: Centre de Sociologie de l'Innovation, Ecole Nationale Supérieure des Mines de Paris

E-mail: latour@ensmp.fr

Website: <http://www.ensmp.fr/~latour>

Zdeněk Konopásek

Působí jako sociolog vědy v Centru pro teoretická studia UK a AV v Praze. V letech 2005-2014 přednášel na Fakultě sociálních studií MU v Brně. Na poli *science and technology studies* se zabývá zejména vztahy mezi vědou a politikou, expertízou a demokracií; věnoval se také interakcionistickému studiu komunistické (bez)moci a využívání počítačů v kvalitativní analýze. Publikoval knihu *Estetika sociálního státu: O krizi reprezentace (nejen) v sociálním zabezpečení* (GplusG 1998) a editoval sborník *Otevřená minulost: Autobiografická sociologie státního socialismu* (Karolinum 1999). Je zakladatelem a do roku 2008 byl také editorem časopisu *Biograf*. Bubnuje.

Působíště: Centrum pro teoretická studia při UK Praha a AV ČR

E-mail: zdenek@konopasek.net

Website: <http://zdenek.konopasek.net>

Poděkování

Redakce děkuje autorovi za svolení publikovat český překlad tohoto článku, který původně vyšel jako Bruno Latour (2002): *When things strike back: A possible contribution of* Redakce děkuje autorovi za svolení publikovat český překlad tohoto článku, který původně vyšel jako Bruno Latour (2002): *When things strike back: A possible contribution of 'science studies' to the social sciences*, *British Journal of Sociology*, 51 (1): 107-123.